

Blaženka Martinović

Odsjek za kroatistiku

Filozofski fakultet u Puli

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Negrijeva 6, HR-52100 Pula

bmartino@unipu.hr

O SUVREMENOJ NAGLASNOJ NORMI HRVATSKOGA JEZIKA *

Hrvatski jezik u procesu standardizacije, na novoštokavskoj osnovici, normiran je kao jezik s visinskim naglasnim sustavom (s četirima naglascima i zanaglasnom dužinom). No osim visinskoga naglasnog sustava u javnoj i službenoj uporabi (su)postoji i udarni naglasni sustav (s udarnim ili dinamičkim naglaskom). Udarni naglasni sustav veže se za govore na području čakavskoga i kajkavskoga narječja, i to pretežito gradske govore. Unutar obaju sustava uočavaju se varijante izgovora, a unutrašnjim migracijama govornika dolazi do miješanja značajka jednoga i drugoga sustava, primjerice u vidu prilagodbe mjesta naglasaka prema standardu kod govornika iz udarnoga naglasnog sustava. Svi se ti sustavi ostvaruju u javnome prostoru i u govoru obrazovanih govornika, od kojih se očekuje standardnojezični izgovor. Od kraja prošloga stoljeća među jezičnim normircima zamjećuju se različite koncepcije naglasne norme, tj. stavovi o tome kako pristupiti stabilizaciji norme, upravo zbog raskoraka uporabe i kodifikacije. S ciljem da se prikaže koja je koncepcija prevagnula, u radu se donosi pregled suvremene naglasne norme u normativnim priručnicima, ali i pregled rezultata najnovijih sociofonetskih istraživanja koja pokazuju stavove govornika o kodificiranim naglascima i različitim naglasnim sustavima. S druge strane, budući da se naglasnoj normi pridaje najmanje pozornosti u obrazovnome procesu, između ostaloga i zbog složenosti propisane norme koja je teško doseziva govornicima iz područja s udarnim sustavom, daju se preporuke za sustavnije poučavanje hrvatskih naglasaka, uzimajući u obzir varijetetnost standarda.

* Rad je nastao i u okviru institucijskoga projekta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, pod oznakom IIP_UNIPU_010135, koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

1. Uvod

O suvremenoj se naglasnoj normi može govoriti s različitih motrišta: (1) osvrćući se na dvojbe, dublete i različita normativna rješenja koja perpe-tuiraju u normativnim priručnicima (prije svega u rječnicima i gramatika-ma), zatim (2) s motrišta različitih koncepcija naglasne norme, koje upra-vo i uzrokuju različita normativna rješenja u suvremenoj kodifikaciji (koja je počesto autorska, prema načelu autoritetnosti, oslonjena na autorov po-lazni, preferirajući idiom), zatim (3) s motrišta uporabe, koja je u diver-gentnome odnosu prema sadašnjoj propisanoj normi, nadalje (4) s motri-šta prestiža norme i koliko joj se govornici (svjesno) približavaju jezičnim akomodacijama te (5) kako se naglasna norma poučava. Rješenja se nave-denim otvorenim pitanjima naglasne norme u posljednje vrijeme traže ili u zahtjevima za stabilizacijom norme (ali ne zadirući u distribucijska pra-vila, pozivajući se na načelo sustavnosti) ili u varijetetnosti standarda (pre-ma Fergusonovu konceptu diglosije; Feruson 1959), ne odbacujući ni jezič-ne reforme ni restandardizaciju (imajući u vidu supostojanje dvaju susta-va u javnome prostoru, udarnoga i visinskoga, koji utječu jedan na dru-gi migracijama stanovništva i pomoću medija). Na koncu, kakvo god rje-šenje prevagnulo, ostaje pitanje učenja i poučavanja naglasne norme (im-plementacije naglasne norme) jer se tome području pridaje najmanje po-zornosti na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini te nedostaje sustav-nosti i razvijanja svih triju potrebnih kompetencija prozodijske norme: (1) znanje o naglascima (inventar, distribucijska pravila, tipološki i paradi-gmatski naglasak), (2) produkcija (izgovor/govorenje), (3) percepcija (slu-šanje). Na višim razinama bilo bi nužno upozoravati na raslojavanje jezič-ne stvarnosti, i po horizontalnoj i po vertikalnoj osi, te upućivati na razli-čite izgovorne regiolekte i urbanolekte koji čine izgovornu stvarnost i iz-govornu sliku Hrvatske, prema kojoj govornici i kad govore standardom ostaju prepoznatljivi s obzirom na početni, usvojeni idiom i njegov nagla-sni sustav (Škarić 2007a, 2007b; Martinović i sur. 2021; Martinović i sur. 2024; Matešić i sur. 2025).

U radu se sažimaju rezultati istraživanja normativnih priručnika i kon-cepcija suvremene naglasne norme (Samardžija 1999; Martinović i sur. 2021); zatim se daje pregled najnovijih sociofonetskih istraživanja o sta-vovima govornika o propisanoj naglasnoj normi i o različitim ostvarajima kompetentnih, profesionalnih govornika (Matešić i sur. 2025), uzimajući u obzir podrijetlo govornika i početni naglasni sustav (visinski ili udarni) i regiju iz koje govornici dolaze (jer sve to utječe na procjenu normiranoga, visinskoga naglasnog sustava (Škarić–Lazić 2002), ali i na uspješnost pro-

dukcije i svladavanja standardnojezičnoga izgovora); te, na koncu, i pregled dosadašnjih spoznaja kako učiti i poučavati naglaske, imajući u vidu i školske rezultate poučavanja (Mildner 1994; Colnago – Pletikos Olof 2022; Volenec–Colnago 2022; Martinović i sur. 2024). Cilj je ovoga pregleda ukazati na moguća rješenja kojima nije u fokusu odnos *dijalekt : standard*, nego *uzus : norma*.

2. Od načela autoritetnosti do načela sustavnosti ili kako se propisuju naglasci

Suvremena je naglasna norma utemeljena na četveronaglasnome (novoštokavskome) sustavu, s kontrastima trajanja (kratki i dugi) i tona (silazni i uzlazni), dakle standardni je jezik normiran kao jezik s visinskim naglasnim sustavom (engl. *pitch-accent language*). Uzlazni se naglasci prostiru na dva sloga i akustički se ne realiziraju kao uzlazne konture, »nego su to prosječno ravne konture malog varijabiliteta, koje obuhvaćaju dva susjedna sloga« (Pletikos 2003:338). Silazni se naglasci ostvaruju na jednoj slogu, naime kratkosilazni se sastoji od jedne visoke tonske razine, a dugosilazni ima obrisni ton, tj. silazni ton u okviru jednoga sloga. Zagnaglasna dužina dolazi iza naglasaka i pripada ili osnovi riječi, ili sufiksima, ili nastavcima (Martinović 2021a). Osim visinskoga na hrvatskome je govornom području proširen i udarni naglasni sustav s jednim naglasakom, udarnim ili dinamičkim (engl. *stress-accent*) koji je akustički vrlo sličan kratkosilaznome naglasku. U tome je sustavu relevantno samo mjesto naglasaka u riječi pa se govornici toga sustava (primjerice iz Zagreba, Rijeke, Pule, Varaždina, Karlovca i sl.) perceptivno najlakše prepoznaju po izgovoru riječi s mjestom naglasaka koje je različito od visinskoga, standardnoga, u kojemu je došlo do pomicanja silaznih naglasaka (*kolač : kolač; rezultat : rezultat; napraviti : napraviti; zatvoren : zatvoren* i sl.). »Razlika između standardnoga/novoštokavskoga (i splitsko-osječkoga) naglasaka i 'zagrebačko-riječkoga' je često (ali ne uvijek) u tome da je naglasak ovoga prvoga na slogu ispred zagrebačko-riječkoga.« (Kapović 2024:51)

Distribucijska se pravila danas dovode u pitanje kod višesložnih riječi sa silaznim naglasakom. Budući da se uzlazni naglasci sastoje od dviju visokih tonskih razina, ne ostvaruju se na jednosložnim riječima i na zadnjem slogu dvosložnih i višesložnih riječi. Nedvojbeno je, stoga, distribucijsko pravilo da jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske te da višesložne riječi mogu imati bilo koji od četiriju naglasaka na prvome slogu, na središnjem slogu uzlazne, a na zadnjem nema uzlaznih naglasaka u standardu. Silazni se naglasci ostvaruju na svim slogovima, i u standar-

dnome jeziku, što potvrđuju suvremene gramatike koje u svoje retke uno-
se upravo takve napomene za »razgovorni jezik«, »upotrebnu normu«, za
ono što je »običnije« (Barić i sur. 1997) ili kao jedini lik kod složenica (Ba-
bić 2002), za razliku od suvremenih rječnika koji ponovno ne odstupaju od
(neutemeljeno) zacrtanih pravila (usp. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog
jezika* ili *Školski rječnik hrvatskoga jezika*). »Na osnovi rečenoga može se za-
ključiti da naglasna distribucijska pravila novoštokavskoga narječja (pose-
bice onoga koje Brozović zove 'centralnim') danas posve izvjesno nisu jed-
naka naglasnim distribucijskim pravilima hrvatskoga standardnoga jezi-
ka.« (Pranjko 2009)

Različit pristup distribucijskim pravilima u suvremenim priručnicima
zorno se oprimjeruje posuđenicama i složenicama (Martinović i sur. 2024):

Tablica 1. Silazni naglasak nepočetnoga sloga u suvremenim priručnicima
(primjer posuđenice i složenice).

E. Barić i sur.: <i>Hrvatska gramatika</i> (HG)	I. Škarić: <i>For- netika</i> , u: S. Babić i sur.: <i>Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika</i> (GOHKJ)	S. Babić: <i>Tvorba riječi</i> (TR)	S. Vukušić, I. Zoričić, M. Grasselli- Vukušić: <i>Naglasak u hrvatskome književnom jeziku</i> (NHKJ)	<i>Hrvatski enciklopedijski rječnik</i> , Novi Liber (HER)	<i>Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika</i> , Školska knjiga (VRH)	<i>Školski rječnik hrvatskoga jezika</i> , Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (ŠRHJ)
<i>ràgû, ragû i ragû</i>	<i>ràgû i ragû</i> (prihvatljivi tip)	-	<i>ràgû i ragû</i>	<i>ràgû i ragû</i>	<i>ràgû</i>	<i>ràgû</i>
<i>samoòbrana</i>	-	<i>samoòbrana</i>	<i>sâmoòbrana i samoòbrana, samoòbrana (razg.)</i>	<i>samoòbrana (ali poljoprivreda i poljoprivreda)</i>	<i>samoòbrana</i>	<i>samoòbrana</i>

Ono što normativne priručnike čini nepouzdanim u smislu naglasnih
podataka upravo je nesustavnost u pristupu. Distribucijsko pravilo sila-
znih naglasaka danas je i dalje mjesto razilaženja jer je »načelo sustavno-
sti« postalo temeljni argument onima koji ne odstupaju od toga da silazni

naglasak može biti i izvan početnoga sloga i u standardnome jeziku, posebice jer je u istraživanjima percepcije, primjerice složenica, označen neutralnim, nadregionalnim (Pranjковиć 2009; Rajle 2021b; Matešić i sur. 2025). Druga struja koja donosi primjere sa silaznim naglaskom i izvan početnoga sloga zasad najčešće određuje takve likove razgovornima. Još uvijek ne postoji priručnik koji sustavno donosi primjere složenica ili posuđenica sa silaznim tonom i izvan početnoga sloga kao neutralni sloj standarda, zajednički svim stilovima. Najdalje je otišla Akademijina gramatika, tj. *Tvorba riječi* S. Babića (2002), u kojoj se sustavnije pristupa naglasku složenica. Početkom 21. stoljeća među jezikoslovcima je bila jaka struja koja je kodificirala i funkcionalnostilski definirala uporabne naglaske, proširene i prihvaćene, i ujedinjujuće za govornike obaju naglasnih sustava:

Opisane naglaske na nepočetnim slogovima valja u hrvatskome standardnom jeziku dopustiti bar kao dubletne, s tim da bi oni u nekim situacijama bili i primarni, a preneseni naglasci obilježeni kao klasični, zastarjeli ili čak regionalni (običnije je npr. *magistêrij* nego *magistêrij*, *radijâtor* nego *radijâtor*, *politikânt* nego *politikant*, *kabarê* nego *kabârê*, *esperânto* nego *espèranto* ili *esperânto* itd.). Razumije se da bi takva distribucija bila ograničena na neke oblike i neke tipove leksema, posebice posuđenih, a da se nikako ne bi trebala proširivati na primjere tipa *nastûpâm*, *prepîšêm*, *proklînjêm*, *namêtñêm*, *kovâč*, *pjevâč*, *balôn*, pa ni na one tipa *studènt* ili *profêsor* i sl. (Pranjковиć 2009),

no suvremeni rječnici učinili su ponovno jedan korak unatrag.

Standardni se jezik/varijetet, posebice njegova izgovorna norma, počesto opisuje kao ideal kojemu se teži, a nikada se ne dosegne u svojoj punini: »(...) kodificiran, nadregionalan s obzirom na doseg i valjanost, upotrebljava se prvenstveno u institucionalnim kontekstima i službenim komunikacijskim situacijama, a u 'svakodnevnom jeziku' nikada se ne ostvaruje u svojoj idealnoj kodificiranoj normi.« (Mićanović 2006:16–17). Standard kao ideal počiva na činjenici da govornici standardnoga jezika »(...) nikada potpuno ne napuste svoje startne idiome već ih školovanjem oblikuju prema standardnoj stilizaciji« (Katičić 2007), tj.

(...) govornici koji inače govore suvremenim urbanim zagrebačko-riječkim naglasnim sistemom takav naglasak imaju i kad govore standardom, s tim da bar neki od njih u bar nekim primjerima takav sistem kada govore donekle prilagođavaju formalno propisanu standardu tako da mijenjaju mjesto naglaske (Kapović 2024:63).

Takvo prilagođavanje standardu oblikovalo je tzv. miješani ili prijelazni sustav (Pletikos 2008b; Rajle 2021b).

Utjecaji drugih idioma i samosvojan razvoj osnovni su postulati standarda kao cjeline (Katičić 1995; Barić i sur. 1997), no kada je posrijedi naglasni sustav, već desetljećima (više od stoljeća) ne mijenja se i ne prilagođava, po načelu da se naglasna ponašanja uzmu »iz žive jezične osnove« i dalje razvijaju po mjeri njihove proširenosti, prihvaćenosti i prihvatljivosti (Zoričić 1990). Uzrok je tomu bila jezičnopolitička situacija, u trenutku prekida s tradicijom gramatika iz 18. i prve polovice 19. st., a posljedica je toga tzv. klasično naglašavanje, preuzeto iz organskoga idioma, koje i danas nasljedujemo. Nadgradnja je sustava u naglasnome normiranju zanezana, a trebalo bi se imati u vidu da se odabrana realizacija jezika kultivira prema sociolingvističkim zakonitostima, pa i kad je izgovor u pitanju. Danas kriteriji za uspostavu jezične norme trebaju počivati na odnosu *uzus : norma*, tj. »na uporabnoj stvarnosti standardnoga jezika« te joj u normi priznati status (Matešić 2009:303). Kada se govori o mogućim promjenama u kodifikaciji naglasne norme, o jezičnoj reformi ili pak restandardizaciji, često se iskazuje sumnja u opravdanost takva postupka (Kapović 2024:64), no ovdje nije riječ o zamjeni jednoga sustava drugim (visinskoga udarnim), nego o stabilizaciji norme, prije svega opisivanjem značajka koje nastaje u kontaktu dvaju sustava, jer takav tzv. aproksimativni standard opstaje u javnome prostoru jer je lakše doseživ govornicima i procjenjuje se poželjnim i kod govornika kojima nije blizak njihovu polaznome idiomu. Riječ je o sustavu čije su osobine *kompromisne* (Škarić 2007a:128). Njegovo mjesto u standardu otvara činjenica da je standard heterogen, polifunkcionalan i varijantan te se može smjestiti u jedan od varijeteta standarda. Varijetetnost se i dosad opisivala, uvodeći novine poput *miješanoga ili prijelaznoga sustava, prihvatljivoga ili općeprihvaćenoga tipa, ili niskoga varijeteta*. Restandardizacija, kada bi i bila moguća (»proces preoblikovanja jezika na ponešto drugačijim temeljima«), ovdje bi se zbila na simboličnoj razini, naime ne bi poboljšala sporazumijevanje i podizanje standardnojezične kompetencije (Peti-Stantić 2009:80), govornici iz udarnoga i iz visinskoga sustava tek neznatno mogu stilizirati svoj izgovor. U jezičnome planiranju bilo bi dobro voditi računa da govor koji se u standardu promiče bude u skladu s realnom (empirijskom) naglasnom normom, u fazi jezične modernizacije (planiranja korpusa).

Pitanje prestiža dijela novoštokavskih govora mijenjalo se posljednjih pedesetak godina. Nekada su kriteriji za uspostavu jezične norme počivali na odnosu *dijalekt : standard* (Samardžija 1999). Prema Brozoviću (1972) na jezičnu uporabu utjecali su tzv. zapadni i tzv. centralni novoštokavski govori; prema Vukušiću (1984) zapadni novoštokavski, mlađi ikavski govori, kao organska osnovica, proširena drugim idiomima istosmjerna razvoja; a

prema Škariću, Varošane-Škarić-Škavić (1996) to su, prije svega, gradski idiomi. Kretalo se od toga da su obrazovani govornici kulturnih središta – nositelji svoga organskoga idioma, novoštokavskoga, staroštokavskoga ili neštoštokavskoga te da zatim slijedi nadgradnja koja nikada nije oslobođena interferencija. U procesu standardizacije neminovno nastaju varijacije jer priroda govorenoga jezika ne trpi krutu standardizaciju (Hudson 1990). Važeća je kodifikacija uvijek, u jednome dijelu, u neskladu s jezičnom uporabom, tj. realnom standardnojezičnom normom, i to do trenutka komunikacijskoga konflikta ili do trenutka kada prestane uživati prestiž, a tada se očekuje intervencija u kodifikaciju, a ne u uporabu.

Premještanjem fokusa s odnosa *dijalekt : standard* na odnos *uzus : norma* mijenja se i pogled na *nadregionalnost* standarda. Isticanjem da je standard autonoman željelo se, prije svega u literaturi prošloga stoljeća, istaknuti da je odmaknuo od novoštokavske osnovice, da ga svi moraju učiti, da nije vezan (isključivo) uz regionalne varijetete. Sve se više ukazuje na potrebu empirijskih istraživanja stvarne suvremene jezične uporabe (Vuković, 2016). Na primjeru naglasne norme autonomnost je standarda vrlo mala jer počiva na novoštokavskom sustavu (iako njemu nije istovjetna). Nadregionalnost se shvaća i u smislu uporabe standarda kao sredstva komunikacije prihvaćenoga u svim regijama (Škarić 2007a; Kapović 2025:18), promičući time ideal standarda koji ima ujedinjujuću funkciju.

Prepoznajemo tri struje među jezikoslovcima koji se bave naglasnom normom s obzirom na brojne dvojbe (Martinović i sur. 2021): (1) konzervativna, koja nije sklona mijenjati distribucijska pravila (najuočljivija u najnovijim rječnicima); (2) umjerena, koja, primjerice, korigira naglasna pravila te silazni ton izvan početnoga sloga naziva razgovornim, običnim, prihvatljivim (u suvremenim gramatikama) (3) revolucionarna, koja cijeli naglasni sustav propituje, uzima u obzir i utjecaj udarnoga sustava na standard te ga promatra kroz prizmu varijetetnosti ili prizmu prihvaćenosti (zasad bez utjecaja na kodifikaciju, no prve naznake su vidljive u svesku Akademijine gramatike, u poglavlju *Fonetika*; Škarić 2007a).

Na primjeru pristupa naglasnoj normi u rječnicima i gramatikama najjasnije se uočava konzervativni i umjereni pristup¹, primjerice u suvremenom rječniku nalazimo ovakvo pojašnjenje:

Pri naglašivanju strogo smo se držali standardnojezične norme utemeljene na novoštokavskim naglasnim pravilima tako da čak ni u posuđenicama nisu navedeni likovi s naglaskom na zadnjem slogu ni oni sa silaznim naglaskom u sredini riječi, ponajprije zato što bi nesustavno kršenje te norme nepotrebno narušilo sustav. (Birtić i sur. 2012:XIV)

Suprotno tomu u dvjema suvremenim gramatikama nalazimo ovo:

Od pravila o raspodjeli naglasaka u hrvatskom književnom jeziku ponekad se odstupa. Ta se odstupanja odnose na silazne naglaske u nepočetnom slogu riječi. Riječi s takvom raspodjelom silaznih naglasaka mogu se prihvatiti kao naglasne dublete (ponekad i triplete) i često su i običnije nego riječi s naglasnim svojstvima koja su u skladu sa sustavnom naglasnom normom. (Barić i sur. 1997:70)

ili

U nekim se područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na nepravome, pa onda i na zadnjemu slogu. Usp.: *organizator, reflekt, defekt, subjekt, asistent, kontinent* itd. Takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne. (Silić–Pranjeković 2007:20)

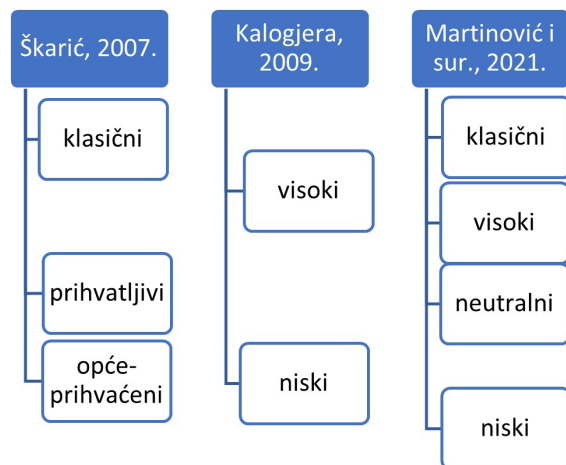
¹ Potvrdu za takva razilaženja nalazimo i u stavovima jezikoslovaca koji su se anonimno izjašnjavali u e-anketi, u jednome istraživanju stavova o naglascima, u domeni kompetentnih i profesionalnih govornika javnoga diskursa. Istraživanje je provedeno 2018. godine (izloženo na znanstvenome skupu Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku 2018.; Matešić i sur. 2025) i slijedi nekoliko izvadaka iz anonimnih odgovora: a) konzervativna struja: »Naše je mišljenje da norme standardnoga jezika treba nastojati što dosljednije provoditi na mjestima koja zahtijevaju služenje njime, što uključuje i naglasnu i sve ostale norme hrvatskoga jezika. U tome će različiti ljudi uspijevati na različit način, a tako je i kad je o jezikoslovcima općenito riječ. (...) Bitno je da smatramo da naglasnu normu hrvatskoga standardnog jezika (kao i nijednu drugu njegovu normu) ne treba mijenjati (samo) na temelju toga kako ljudi (pa ni jezikoslovci) govore ili pišu jer je norma u svojoj biti konzervativna i činjenica o proširenosti pojedinoga elementa u uporabi (koja se u normiranju projicira u načelu proširenosti) samo je jedan (i nikako ne najvažniji) od elemenata koji se uzimaju u obzir pri jezičnoj normiranju.«; b) umjereni struja (o silaznome naglasku nepočetnoga sloga i o naglasku u proklizi): »Prenošenje silaznoga naglasaka na slog ispred u većini riječi ne smatram uporabnom normom hrvatskoga jezika, pa ni sama ne želim tako govoriti, i kada je u skladu s postojećim pravilom.«; »Smatram da suvremena hrvatska (uporabna) naglasna norma uvelike ne poštuje spomenuto prebacivanje, koje osjećam i kao ruralno obilježje, te se ne trudim dovoljno oko prebacivanja i ne razmišljam o njemu.«; c) revolucionarna struja (ukazuje se na postojanje različitih naglasnih sustava): »Ne vladam standardnim naglasnim sustavom, a nisam motiviran da ga usvojim jer moje poruke može razumjeti svaki govornik/ca hrvatskoga. Konačno, mislim da to nije realan cilj za većinu govornika koji nisu usvojili taj sustav spontano.«.

Revolucionarniji je pristup bio ponajprije vidljiv u prvome svesku Akademijine gramatike, u poglavlju *Fonetika* (Škarić 2007a), u kojemu se *prihvatljivi* i *prihvaćeni* tip suprotstavljaju *klasičnome* tipu naglašavanja, prije svega revizijom naglasnoga inventara i distribucijskih pravila naglasaka u govornoj riječi (u *općeprihvaćenome* tipu). Poslije se nižu radovi koji propituju i taj revidirani inventar (tronaglasni sustav, koji uključuje dugouzlazni naglasak), ukazujući da je *udarni* ili *dinamički* naglasak (kratki i dugi) kod obrazovanih govornika rasprostranjen i prihvatljiv (Pletikos 2008b; Martinović i sur. 2021; Matešić i sur. 2025), ili se govori o *personaliziranome standardu* (Kapović 2024).

Raslojavanje jezične stvarnosti u priručnicima može se pratiti prema tome kako su definirane dublete ili triplete, naime ponegdje se naznačuje da se pojedini lik javlja (1) u *pažljivoj, njegovanoj, biranoj* jeziku/izrazu/stilu; zatim (2) u *upotrebnom jeziku*, da je *češći* ili da je (3) stilski obilježen, veže se uz administrativno-poslovni stil, novinarsko-publicistički stil, razgovorni jezik; da je pokrajinski ili zastario. U takvim definicijama možemo prepoznati varijetete stanadarnoga izgovora. Standardni jezik, jezik koji se uči, nije homogen, njegovo je raslojavanje uočljivo i unutar jednog stila / diskursnoga tipa pa se u tome smislu poseže za teorijom diglosije (Coulmas 2005; Lozić Knezović – Galić Kakkonen 2010) i govori se o visokom varijetetu (norma/kodeks) i niskom varijetetu (uzus) (Kalogjera 2009; Matešić 2013; Matešić i sur. 2025). Takva podjela ne odnosi se na kvalitativno svojstvo, nego na mogućnost dosezanja. Varijeteti su verificirani time da se prepoznaju kod obrazovanih govornika, kod onih od kojih se očekuje standardnojezični izgovor, te se procjenjuju poželjnim. Značajka visokoga varijeteta s obzirom na naglasnu normu, kod različitih autora, smatraju se: usvojeni visinski (tonski) naglasci i zanaglasne dužine; dosljedna primjena distribucijskih pravila prozodijskih jedinica, pomicanje naglasaka na proklitiku, slogotvorni *r* u kvantitetskoj opreci, razlikovanje određenih i neodređenih oblika pridjeva naglaskom i sl. (Silić 2006; Kalogjera 2009; Pranjković 2010; Udier – Gulešić Mahata 2011; Matešić 2013; Martinović–Matešić 2021, 2022). Za govornike visinskoga naglasnog sustava visoki je varijetet lakše dostupan uzme li se u obzir da je kodificirana naglasna norma konzervativna i bliska dijalektnoj osnovici. Međutim takva norma, sustavno izgovarana, doživljava se regionalno obilježenom (primjerice, s pomicanjima u proklizi na širem korpusu te s izgovorom zanaglasnih dužina, koje u komunikaciji izgovaraju samo oni govornici koji ih imaju i u polaznome idiomu). Za niski se navodi da je to

(...) najviša razina što je prosječan obrazovani hrvatski građanin ili građanka postigne u pogledu poznavanja strukturalnih norma standardnog hrvatskog jezika, nakon što je završi/o/la gimnaziju i stek/ao/la visoku naobrazbu (izuzetak su veoma marljivi završeni studenti kroatistike) (Kalogjera 2009:556).

Popis onih koji izgovornu normu svladavaju zasigurno bi se mogao proširiti na sve one koji u programu studija imaju predviđene intenzivne govorne vježbe. Prema značajkama diglosije (tj. kakav je kontekst uporabe, kakva je norma, područje primjene, poznavanje, prestiž, stečenost) sadašnji propisani izgovorni standard, koji se naziva i visoki varijetet, nije neutralan, ograničeno mu je područje primjene (upotrebljava se u akademskome diskursu, i to filološke struke, uže kroatističke), poznavanje je kod većega dijela govornika pasivno, i dvojbeno je prestižnost. Tako opisan varijetet blizak je klasičnome naglašavanju koje se ozvučivalo i poučavalo u prošleme stoljeću (npr. Ivšić–Kravarov izgovor na pločama iz 1955.) u kojemu su distribucijska pravila bila gotovo bez iznimaka, pa i unutar govorne riječi s proklitikom. Klasični je opisivao i Škarić (2007a i 2007b) koji je, s obzirom na vrijeme kad su radovi nastajali, uzimao u obzir tadašnje normative priručnike i normu s kraja prošloga stoljeća. Odstupanja od tih propisa, imajući u vidu i tzv. »zagrebački govor«, grupirao je u dva tipa naglašavanja: *prihvatljivi* i *općeprihvaćeni*. Prihvatljivi ima četiri naglaske, ali modificirana distribucijska pravila: reducirane zanaglasne dužine, neobavezan prijenos na proklitiku, a općeprihvaćeni ima tri naglaske koji su posljedica gubitka intonacijske opreke među kratkim naglascima, nema zanaglasnih dužina, silazni naglasci mogu biti na svim slogovima, nema pomaka naglaske na proklitiku. Kasnija su istraživanja dovode u pitanje rasprostranjenost tronaglasnoga sustava koji uključuje dugouzlazni naglasak, a isključuje kratkouzlazni (Pletikos 2008b; Kapović 2010). Uvođenjem trećega varijeteta, varijeteta između visokoga i niskoga, kao onoga koji »pomiruje« sadašnji raskorak propisane norme (prema ustaljenom načelu sustavnosti s obzirom na distribuciju) i uporabe (koja nosi značajke i udarnoga sustava, ovisno o podrijetlu govornika) ne zanemaruje se supostojanje dvaju naglasnih sustava (visinski i udarni), koji su i u službenoj uporabi kompetentnih govornika (Martinović i sur. 2021). Sadašnje je stanje preskriptivne norme takvo da ne uživa prestiž i da je u raskoraku s uporabom, i dok je god takvo stanje, nije svaka uporaba standardnoga jezika neutralna. Ponovno se oživljava pitanje »uporabne norme«, u novim društvenim prilikama. U kakvu su odnosu ti različiti varijeteti, približno može oslikati shema koja je u nastavku (Matešić i sur. 2025):

Slika 1. Varijetetnost hrvatskoga standardnog jezika.

U Kalogjerinu opisu nije potpuno jasno je li visinski sustav potpuno pridružen i niskome varijetetu ili je u tome varijetetu kombinacija udarnoga i visinskoga (spominje se neutralizacija kvalitete u kratkim slogovima, uz moguće gubitke i kvantitete, ne spominju se naglasni sustavi, kao ni kod Škarića). Visoki se varijetet u trećem modelu (Martinović i sur. 2021) opisuje kao onaj sa sustavno visinskom fiziologijom naglasaka, sa sljedećim distribucijskim tendencijama: naglasni se pomak u proklizi ostvaruje, iako uz ograničenja, izbjegava se silazni ton na nepočetnim slogovima, opire se pomaku naglasaka prema početku riječi kod tvorenic, čuvaju se naglasne preinake u paradigmi, ostvaruje se zanaglasna dužina u normom propisanim kategorijama. Niskim se varijetetom naziva inačica koja ima značajke i udarnoga naglasnog sustava, modificiran je prema standardnome izgovoru, prije svega mjestom naglasaka, i proširen je u suvremenim hrvatskim medijima. Lako je doseživ govornicima iz udarnoga sustava. U neutralnom se varijetetu mogu pojaviti silazni naglasci na svim slogovima riječi, naglasna pomicanja u proklizi nisu održana u svim kategorijama, a zanaglasne su dužine nestale ili su reducirane, u odnosu na tipične novoštokavske duge nenaglašene slogove. Takav je model posljedica kontakta udarnoga i visinskoga sustava, zbog migracija stanovništva i proširenosti u medijima te zbog činjenica da kod govornika ostaje trajan trag naglasnoga sustava koji je usvojen u djetinjstvu i kada ovladava standardom. Suvremena naglasna norma ne može zanemariti tu činjenicu, što je vidljivo iz gornjih modela u kojima se javljaju različite podjele i različiti varijeteti, no dosad se nije jasno preciziralo što je uzrok takva raslojavanja.

nja, prije svega zbog krutih stavova o naglasnoj normi, koja je zacrtana u 19. st. Sociofonetska istraživanja izgovora naglasaka (Matešić i sur. 2025) pokazala su da propisano mjesto naglasaka i dalje uživa prestiž, za razliku od tona i trajanja, što, prema gornjemu modelu, može sugerirati tendenciju da opisivani »neutralni« varijetet postane visoki, a sadašnji »visoki«, kao što je i klasični, (p)ostane zastario i neneutralan. Iako se sve više dovodi u pitanje neutralnost jezičnih odabira (jer odražavaju i interese, polazišta, stavove i vrijednosti govornika), kad je posrijedi izbor između višestrukosti u izgovoru, uočava se da su neki jezični elementi *neutralniji*, nisu posebno izraženi, ne ističu se i ne strše, jer su *uprosječeni*, iz uporabe, što također, indirektno, može upućivati na stavove, polazišta i vrijednosti onih koji odabiru takve elemente. Za neutralni varijetet važna je značajka da jezični izbor ne strši i da je uprosječen u određenoj komunikacijskoj situaciji. S tvrdnjom poput ove: »čak i ako nešto zvuči standardno ili standardnije, to ne znači da je to i neutralno jer standard nipošto nije neutralan (iako ga se tako često netočno tradicionalno percipira)« (Kapović 2025:117) mogli bismo se potpuno složiti da nema preobilja, dvostrukosti i višestrukosti, i u govoru i u pismu, koje je i dijelom standarda (norme), i koji se raslojava. Neutralnost je potrebno promatrati na razini stila / diskursnoga tipa, a ne standarda kao cjeline te u kontekstu stabilizacije norme koja bi išla u smjeru rješenja iz uporabe (Varošaneć-Škarić 2003).

Govornici hrvatskoga jezika zaslužuju opis svoga govora koji neće biti prepisivan iz priručnika u priručnik, nego će biti temeljen na realnomu izgovoru kompetentnih govornika koji pokazuju sustavnost u dosezanju visinskoga sustava, a to nije ona sustavnost koja se tiče zacrtanih i beziznimnih distribucijskih pravila.² Očigledno je da treba zauzeti stav prema rezultatima koje postižu govornici u svladavanju propisanoga naglasnog sustava, bilo da dolaze iz visinskoga bilo iz udarnoga sustava. Novije struje pritom se otvoreno zauzimaju za »personalizirani standard«, koji je korigiran prema lokalnim (iz)govornim značajkama, i kao takav se tolerira (Kapović 2024:24). Takvi se personalizirani ostvaraji mogu grupirati, na

² Najnoviji je primjer zanemarivanja suvremene izgovorne stvarnosti pokušaj ozvučivanja mrežnoga rječnika Instituta za hrvatski jezik. *Mrežnik*, u svojoj demoi-načici (A – K), ne bilježi silazne naglaske izvan početnoga sloga (kao ni u izdanju *Školskoga rječnika*), no u ozvučenim primjerima može se čuti da se on ipak ostvaruje, iako je zabilježeno drukčije (zabilježeno *jugožápad*, *kikiriki*, a ozvučeno *jugožâpad*, *kikiriki*). Nesklad zvuka i zapisa uočava se i kod drugih primjera (zabilježeno *aeròdrom*, *enciklopèdija*, *krokòdil*, *kàtolik*, a ozvučeno *àerodrom*, *enciklòpèdija*, *krokòdìl*, *kàtolìk*), što pokazuje da govornica na *Mrežniku* spontano izgovara usvojeni sustav, koji se razlikuje od zapisa, te da se njezin izgovor, unatoč tomu, percipira uzornim/modelskim, jer je postavljen na mrežu (*Mrežnik*, 8. 3. 2025.).

višoj razini, u izgovorne regiolekte (Martinović i sur. 2024). Stavova o standardu, dakako, ima i suprotnih, što potvrđuju i ranije navedene koncepcije naglasne norme: »Valja napomenuti i da konsenzus oko zajedničkoga minimuma ne znači nužno i izgradnju nekoga novog, ›inkluzivnoga‹ standardnog jezika, već prije toleranciju oko neslaganja u pitanjima o kojima nije moguće postići dogovor.« (Matasović 2020:56)

U literaturi se, pored podjele standardnoga izgovora na visoki, neutralni i niski varijetet, koja je posljedicom raskoraka uporabe i norme, govori i o regiolektima, s obzirom na razlike koje se uočavaju i unutar visinskoga sustava (istočna regija s Osijekom kao centrom i južna regija sa Splitom) i unutar udarnoga sustava (sjeverna regija sa Zagrebom kao centrom i zapadna regija s Rijekom), zbog dijalekata i interdijalekata u podlozi. Kontakt visinskoga i udarnoga sustava, koji je neizbježan zbog migracija govornika i medijske dominacije glavnoga grada, neminovno ostavlja traga u govoru onih koji, se više ili manje uspješno, adaptiraju na standardni izgovor u službenoj komunikacijskoj situaciji.

3. Od propisa do uporabe ili koji je izgovor naglasaka prestižan

Standardni jezik tradicionalno se definira kao kodificirani idiom kojemu je temeljna značajka nadregionalnost i neutralnost, a njegova upotreba (u društvenim institucijama) govornicima donosi prestiž i pogoduje uspjehu (Mićanović 2006:17). Budući da standardni jezik nije monolitni sustav, nego se raščlanjuje na varijetete, prema navedenoj definiciji očekivao bi se prestiž, prije svega, od visokoga varijeteta, koji se uči i koji tek treba dosegnuti. Za takvo dosezanje presudan je upravo prestiž jer on motivira govorne prilagodbe govornika (Haarmann 1989).

Inventar i distribucijska pravila temeljne su značajke naglasnoga sustava, a govor kompetentnih govornika (iz visinskoga sustava) danas odmiče od propisanih značajka ili se govor kompetentnih govornika (iz udarnoga sustav) njima i ne primiče. Govor kompetentnih govornika danas se može opisati ovim značajkama: udarni naglasak supostoji uz visinske, nestaju ili reduciraju se zanaglasne dužine, a distribucija silaznih naglasaka kod određenih kategorija riječi (kao što su višesložne posuđenice, složenice s osnovom koja nosi silazni naglasak i izvan tvorenice, govorna riječ s proklitikom, paradigmatiski naglasak višesložnih imenica u G mn. ili u V jd., uz, već očekivan, izgovor pojedinih vlastitih imena, uzvika i pokrata) postaje slobodna. Te značajke obilježavale su se u standardu funkcionalnostilski »razgovornim«. U najnovijem sociofonetskom istraživanju

prihvatljivosti, pravilnosti, prestiža govora kompetentnih govornika (spikera i obrazovanih govornika) različitih polaznih idioma (Matešić i sur. 2025), na velikom broju sudionika iz različitih regija Hrvatske (600 riješenih anketnih upitnika na mreži), pokazalo se da slušači daju prednost govoru s normativnim mjestom, tj. pomaknutim novoštokavskim mjestima naglasaka prema govornim realizacijama tekstova, te govoru s udarnim naglasnim sustavom (sjeverne regije i zapadne regije) u osobinama tona i trajanja (Matešić i sur. 2025).³ U starijim se istraživanjima također nije pokazala apsolutna prednost i poželjnost svih uporabnih likova (Varošaneć-Škarić 2001). Generalno se propisano mjesto naglasaka još uvijek doživljava prestižnim i pravilnim, ali i regionalno obilježenim. Osoba koja izgovara riječi s propisanim mjestom naglasaka doživljava se obrazovanom i formalnom. Kod govornika u visinskom sustavu (istočna i južna regija) vidljiva je distinkcija u stavu prema propisanom mjestu naglasaka, naime na jugu se većim postotkom preferira takvo mjesto naglasaka (jer se u tim govorima najdosljednije čuvaju novoštokavska mjesta naglasaka koja su i u standardu). U zapadnoj i sjevernoj Hrvatskoj sa Zagrebom propisani naglasak i dalje se prepoznaje kao standardni, osim u kategoriji *prirodnosti*, što se i očekuje s obzirom na polazni idiom procjenitelja. Procjenitelji iz visinskoga naglasnog sustava percipirali su *regionalnost* u izvedbama govornika iz svoga sustava, dok oni iz udarnoga naglasnog sustava nemaju takav stav prema govornicima iz svoje regije. U drugome dijelu istraživanja procjenjivao se izgovor tona i trajanja, tj. prestiž visinskoga sustava. U izgovoru se teksta (s razlikom ostvaraja tona i trajanja naglasaka) govornici s udarnim naglasnim sustavom (primjerice oni iz Zagreba i iz Rijeke) percipiraju u znatno većoj mjeri standardnima i manje regionalno obilježenima

³ Istraživanje je provedeno na dvama različitim tekstovima: jedan koji je zasićen riječima dvojbenoga mjesta naglasaka te drugi u kojemu nema razlike u mjestu naglasaka između udarnoga i visinskoga sustava, nego je razlika moguća samo u tonu i trajanju. Tekstovi pripadaju neutralnome funkcionalnom stilu, administrativnome, s elementima publicističkoga. Tekst zasićen riječima dvojbenoga mjesta naglasaka snimljen je u dvije inačice, istim spikerskim glasom, tehnikom usklađenih govornih realizacija (*matched guise*): s normiranim mjestom naglasaka prema strožim normativnim preporukama te s nepomaknutim i čelnim naglaskom. U drugome dijelu istraživanja, u kojemu su proučavani stavovi prema tonu i trajanju, upotrijebljena je tehnika usklađenih govornih realizacija zajedno s tehnikom otvorenih govornih realizacija (*open guise*). Snimljene su i govorne realizacije teksta na hrvatskome standardnom jeziku nekoliko predstavnica pojedinoga hrvatskoga grada (iz Zagreba, Splita, Osijeka, Rijeke) i dviju spikerica (jedna s visinskim, a druga s udarnim naglasnim sustavom), ukupno 11 realizacija. U anketiranju i obradi rezultata pozornost se nije usmjerila samo na obrazovanje sudionika (akcentološko i glazbeno) nego i na geografsko podrijetlo (slušača, procjenitelja), tj. na regiju iz koje dolaze. Rezultati istraživanja prikazani su na znanstvenim skupovima Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku 2022., 2023., 2024.

od govornika s visinskim naglasnim sustavom (primjerice onih iz Splita i Osijeka). Procjenitelji iz istočne regije govor s obilježjima visinskoga sustava procjenjivali su višim ocjenama, a procjena izgovora s obilježjima udarnoga sustava ne razlikuje se s obzirom na regionalnu pripadnost slušača. Spikerski govori procijenjeni su višim ocjenama od nespikerskih, ali spikerica s udarnim sustavom procijenjena je višim ocjenama od spikerice iz visinskoga sustava.

U nešto starijem istraživanju stavova kompetentnih i profesionalnih govornika, provedeno 2018. godine (objavljeno također u: Matešić i sur. 2025), fokus je usmjeren na to što kompetentni slušatelji smatraju hrvatskim standardnim izgovorom u kategorijama poželjnosti, geografske neobilježenosti i stilske neutralnosti. Percepcija i procjena javnoga govora jezikoslovaca provela se dvosmjerno, s aspekta kompetentnih slušalaca i kompetentnih govornika.⁴ Procjenjivan je izgovor 13 profesionalnih govornika te je uočeno da visinski naglasni sustav nije u korelaciji s neutralnošću izgovora, naime oni govornici kod kojih je nesporno prepoznat visinski naglasni sustav procijenjeni su najmanje neutralnima i najmanje standardno uzornima i kod akcentologinja (N=4) i kod studenata kroatistike (N=26). Također su ti govornici iz visinskoga naglasnog sustava u procjeni lokalno najobilježeniji. Najvišim je ocjenama procijenjen govornik kod kojega je došlo do miješanja udarnoga i visinskoga naglasnog sustava. U drugome dijelu istraživanja anketirani su sudionici radijske emisije i stručnjaci jezikoslovci (N=36). U prvome dijelu ankete procjenjivao se poželjan govor u u javnosti, a u drugome dijelu ankete ista su se pitanja odnosila na samoprocjenu govora u javnim medijskim nastupima. Statistički značajne razlike u procjeni poželjnoga izgovora i u samoprocjeni dokazane su u tri kategorije: (1) kratkouzlazni naglasak na spojniku jezikoslovci ga više zadržavaju nego što ga smatraju općeobaveznim i poželjnim; (2) smatraju da više pomiču silazni naglasak u proklizi nego što je poželjno i obavezno te (3) zanaglasne dužine koje bi razriješile dvoznačnost drže poželjnijom značajkom javnoga govora nego što to i sami čine u izgovoru. Od naglasnih značajka vrlo je visoko (samo)procijenjen izgovor silaznih naglasaka izvan početnoga sloga kod posuđenica, u G mn. imenica te kod složenica, zatim je iskazan stav o poželjnosti ostvaraja dugoga slogotvornog *r* te je istaknuta nužnost izgovora kratkouzlaznoga naglasaka. Poželjnim se smatra visinski naglasni sustav, no kada se procjenitelje izloži takvu govoru, ne procjenjuju ga jednako poželjno. Najmanje poželjnim u formalnom obraćanju (samo)procijenjeni su: hiperkorekcije, silazni naglasci izvan početnoga

⁴ Korpus su činili autorski čitani tekstovi radijske emisije *Govorimo hrvatski* Hrvatskoga radija (iz 2015., 2016., 2017.).

sloga u domaćim riječima, udarni naglasni sustav, izgovor svih zanaglasnih dužina i pomicanje naglasaka u proklizi. Iako udarni sustav ne smatraju poželjnim, rezultati su u drugim istraživanjima produkcije naglasaka (Martinović i sur. 2021) pokazali da znatan dio profesionalnih govornika (hrvatski jezikoslovci, glumci i nastavnici hrvatskoga jezika) ne ostvaruje propisani visinski sustav, ako im nije polazni. Istraživanja su tako pokazala da visinski naglasci u percepciji govornika nisu *neutralniji*. Idealu standardnoga izgovora najviše se približava govor s prijelaznim naglasnim sustavom, koji ima značajke i visinskoga i udarnoga sustava. Pokazalo se da je mjesto standardnoga naglasaka još uvijek perceptivno poželjno, no ne uvijek i visinski tonovi i dugi slogovi. Upravo u kontaktu dvaju naglasnih sustava doseže se ono što je poželjno: »Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili – drugim riječima – onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke.« (Esih 1931)

Repertoar je visinskoga naglasnog sustava nedostižan govornicima koji u organskome idiomu nemaju visinske naglaske (Kapović 2018a). Takva izgovorna stvarnost nije specifičnost hrvatskoga jezika. Usporedimo li stanje s izgovornom normom u slovenskome jeziku (koji također ima dva naglasna sustava: visinski i udarni), ondje je u slovenskom standardu normiran i visinski i udarni naglasni sustav (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, 1994; *Slovenski pravopis*, 2001), jer su oba sustava svojstvena slovenskim dijalektima. U javnome govoru u Sloveniji percipira se neutralnijim udarni sustav. Napetost između kodifikacije, norme i uporabe razriješena je u korist uporabe.

Jezično planiranje odvija se na određenim razinama, a za naglasnu je normu danas posebica važna makrorazina i mikrorazina (Czerwiński 2005:37). Na makrorazini zakonodavna tijela i tijela koja oblikuju jezičnu politiku mogu uzeti u obzir izgovornu stvarnost i uputiti na preispitivanje sadašnju preskribiranu naglasnu normu. Na mikrorazini akademske institucije sudjeluju u realizaciji (ortoepskoga) plana, prije svega implementacijom i elaboracijom, tj. funkcionalnim razvojem jezičnoga koda. Institucije koje djeluju u polju filologije provode i jezičnu kodifikaciju pisanjem (opisujući i propisujući) i objavljivanjem normativnih priručnika te objavljivanjem članaka na temu normiranja naglasne norme. Važna je karika u lancu na mikrorazini i društvena komunikacija, i javna i službena, u kojoj se jasno mogu uočavati prilagodbe jezičnoga/govornoga ponašanja. »Naime, pojedine kodifikatorske odluke nisu samo podložne preispitivanju i (ne)prihvatanju jezičnih stručnjaka, nego prije svega moraju proći test prihvatljivosti za jezičnu zajednicu.« (Mićanović 2006:101) Raskol kodifikaci-

je i izgovorne norme rješava se na koncu promjenom kodifikacije (Jedlička 1978; prema Mićanović 2006).

4. Faza implementacije ili kako učiti i poučavati hrvatske naglaske

Temeljne su kompetencije naglasne norme trojake: (1) znanje o naglasima (inventar distribucijska pravila, granice govorne riječi, naglasak u proklizi, naglasak pojedine riječi, smjene mjesta, trajanja i tona u paradigmi), (2) percepcija (slušno prepoznavanje) i (3) produkcija (izgovor). U obrazovnome se procesu najviše pozornosti daje prvoj kompetenciji, no za postizanje spontanosti u govoru i standardnojezične kompetencije nužno je naglaske i slušno prepoznavati i izgovarati. Budući da učenici/studenti govore različitim naglasim sustavima (visinskim ili udarnim), istraživanja su pokazala da je rad na logatomima, tj. pseudoriječima i manje poznatim riječima ono što ih izjednačuje u ispitivanju stečenih vještina (Martinović i sur. 2019).

Budući da je razlika udarnoga i visinskoga sustava najuočljivija u mjestu naglasaka, uputno je uvježbavati ne samo na čestouporabnim imenicama nego i na korpusu glagola koji prefiksacijom nude niz primjera moguće hiperkorektnosti, neželjene pojave u standardnome jeziku koja se prepoznaje kod onih koji iz udarnoga sustava pokušavaju dosegnuti visinski (*naučiti* : *naučiti*; *pročitati* : *pročitati*). Zasigurno je nužno ukazivati i na povijesne promjene, povlačenja naglasaka (retrakciju), na metatoniju i metataksu. Za izbjegavanje hiperkorekcija (*naučiti*, *pročitati*) važna je vještina percepcije visinskih naglasaka, tj. slušnoga prepoznavanja uzlaznih naglasaka (kod modelskih govornika), koji se ne pomiču na prefiks u istome obliku glagola. Ako se u učenju polazi od svojega dijalektnog idiomu (koji nije novoštokavski), na korpusu prefigiranih glagola nužno je uzeti u obzir tipološku razliku kod glagola, i to onih kod kojih se razlikuje naglasak infinitivne i prezentske osnove (*praviti* – *napraviti* i *pravim* – *napravim*, za razliku od *skočiti* – *poskočiti* i *skočim* – *poskočim*). Takva su pomicanja naglasaka procjenjivana poželjnim, za razliku od pomicanja u proklizi (Varošanec-Škarić 2003).

Priručnik s vježbenicom za učenje i poučavanje hrvatskih naglasaka *Kiša, sunce, trava, rosa* (Martinović i sur. 2024) već naslovom, s tipskim primjerima riječi s kratkosilaznim, dugosilaznim, dugouzlaznim i kratkouzlaznim naglaskom, otkriva metodologiju obrade koja se temelji na stupnjevitosti od jednostavnijega i lakšega prema teže usvojivome: od mjesta do trajanja i tona, od frekventnih i nespornih riječi do riječi koje su vrlo

rijetke u uporabi, od riječi, preko rečenice do teksta, od leksičkoga i paradigmatskoga naglasaka prema tipološkome, od niskoga prema visokome varijetetu i sl. Svaki korak, tj. svaki pojedini naglasak obrađuje se na: pseudoriječima, čestouporabnim riječima (jednosložne, dvosložne, višesložne), manje poznatim riječima, riječima u kratkim rečenicama u silaznoj intonaciji, riječima u kraćem proznom tekstu ili pjesmi. Naglasak u čestouporabnim riječima vježba se na svim vokalima (a, e, i, o, u), na slogotvornom *r* i na refleksu jata *i*je ili *je*. Duga kontinuantna jata može se izgovoriti i kao dvije jedinice u izrazu i kao jedna jedinica. Svaki se od četiriju standardnih naglasaka, kao i udarni naglasak i akut (zbog kontrastnoga učenja), oprimjeruje na tekstovima u uporabi (govornici porijeklom pokrivaju sva narječja, različite urbanolekte i standardne varijetete). Vježbe na taj način potiču usvajanje triju temeljnih kompetencija, a izvode se prema audiovizualno globalnostrukturnalnoj metodi (uz brojne zasićene ilustracije koje prate vježbe i preko 500 zvučnih zapisa) te verbotonalnoj metodi usvajanja govora (makropokret tijela/ruke potpomaže mikropokretu govornih organa). Učenje se treba temeljiti na iskustvenom učenju zvukom i slikom, s imitacijom kao osnovnim načinom usvajanja nekih izgovornih oblica (usp. Guberina 1967a i 1967b; Guberina–Rivenc 1982). Temelj su suvremenim metodama usvajanja naglasaka (od riječi, preko rečenice do teksta) tekst i zvuk djela *Srpsko-hrvatski jezik: izgovor i intonacija s recitacijama na pločama* (Ivšić–Kravar 1955).

Jedino mjesto bistre slušne percipije nalazi se na kraju silazne intonacijske jezgre te je provjera ishoda učenja percipije naglasaka na razini teksta metodički opravdana samo u tim jezgrama (primjerice na kraju izjavne rečenice). Rečeničnoj se intonaciji ne pridaje dovoljno pozornosti, a ona je usko vezana uz usvajanje naglasaka. Učenici bi trebali biti izloženi dominantno silaznim rečeničnim intonacijama u kojima se naglasci najbolje percipiraju. Također je za uspješnu percipiju nužno izlagati učenike izgovoru modelskih govornika, ozvučenim čitankama za hrvatski jezik u kojima bi se oslikavala izgovorna stvarnost u svojem raslojavanju. Bilježenje naglasaka također bi trebalo uvesti u udžbenike i za tekstove na standardnome jeziku, a ne samo za tekstove dijalektne književnosti. Privikavanje na znakovlje, na probranim tekstovima, osvježuje kod učenika činjenicu da su naglasci ili trajanje inherentno svojstvo samoglasnika, sloga i riječi, a ne naknadno dodani ukrasi. Digitalno doba donijelo je i kroatistici niz alata kojima se služimo u istraživanju i poučavanju pa je zasigurno zanimljiv nastavni zadatak koji povezuje sat Hrvatskoga jezika i Informatike pisanjem riječi s naglascima u Wordovu dokumentu ili pak instaliranjem znakovlja (fontova) za naglaske. Vježbe označivanja naglasaka uključuju

i određivanje granice govorne riječi i intonacijskih jedinica te se i za te razine može uvoditi znakovlje i bilježenje, primjerice prema IPA sustavu na višim razinama obrazovanja. Analiza govora u različitim računalnim programima (poput Praata) može i na srednjoškolskoj razini pomoći u analizi silaznih i uzlaznih tonova vlastitoga izgovora naglasaka.

Poželjno je i metodički opravdano da se o govoru započinje govoriti metodom indukcije, tj. da se identificira naglasni sustav, regiolekt svakoga učenika/studenta te da ste s te pozicije poučava. Jezične biografije različite su s obzirom na mjesto rođenja, odrastanja i podrijetlo roditelja/staratelja (visinski, udarni ili miješani sustav), s obzirom na obrazovanje i stav o svome govoru i sklonost prilagodbi. Nužno je isticati da:

Više-manje svim govornicima se po naglasku čuje odakle su i u tome nema ništa neobično. Tako će novoštokavci u javnosti načelno govoriti novoštokavski, dok će govornici iz većih gradova Zagreba ili Rijeke govoriti svojim naglaskom koji će eventualno u nekim pogledima donekle prilagoditi standardu. (Kapović 2024:53–54)

Tvrđnja iz *Gramatike hrvatskoga jezika* izvrsno opisuje (ne)postojanje za naglasnih dužina u komunikaciji: »ona se i izgovara i ne izgovara« (Silić–Pranjeković 2005:20), postala je, naime, gramatički znak, činjenica strukture hrvatskoga jezika, a u govoru nestaje ili je reducirana (javlja se u 46 % riječi kod govornika iz Dalmacije i u 24 % riječi kod govornika iz Slavonije; Pletikos 2008a:176). Jednako se može konstatirati i za naglasni sustav: »visinski se sustav i izgovara i ne izgovara u službenoj i javnoj uporabi«, naime oni kojima je taj sustav polazni, oni ga spontano ostvaruju, uz modifikacije i stilizacije, a oni kojima taj sustav nije u podlozi usvojenoga idioma, oni ga ostvaruju prilagođeno prije svega mjestom naglasaka, ostvarujući i dalje udarni ili dinamički naglasak. Dakle, kad je naglasna norma u pitanju, ne može se govoriti o stabilizaciji norme koja podrazumijeva samo varijacije izgovora bez zadiranja u distribucijska pravila (*jezikoslovlje* : *jezikoslovlje*), nego je nužno revidirati distribucijsko pravilo silaznoga naglasaka te naglasni inventar opisivati u skladu s raslojenošću standarda.

Istina je doduše da svaki standardni jezik treba učiti, ali mislim da je uspješnije i svrhovitije ono učenje koje se temelji (koliko je to moguće) na realnom govornom stanju pojedine zajednice nego ono koje počiva na strogim normativnim pravilima kojih se rijetko tko pridržava i kojih se je govornicima iz bilo kojih razloga objektivno teško odnosno prezahtjevno pridržavati. (Pranjeković 2009)

Prvi je korak u stabilizaciji naglasne norme taj da se progovori o udarnome sustavu, o kontaktu visinskoga i udarnoga, što rezultira miješanjem značajka jednoga i drugoga u vidu prilagodba, da se različite naglasne

sustave opisuje i sociofonetski istražuje, u obrazovnome procesu percipira i producira, zatim kontrastira, jer se današnje naglasne dvojbe događaju upravo zbog susreta različitih sustava: jednoga propisanoga i drugoga koji je postao prihvatljiv.

5. Zaključak

S ciljem »stabilizacije i demokratizacije hrvatske ortoepske norme« (Pranjковиć 2009) učinjeni su pomaci u suvremenim gramatikama, posebice u distribucijskome pravilu silaznoga naglaska, no suvremeni rječnici ne slijede tu tendenciju. Danas je stanje takvo da stabilizacija norme revidiranjem distribucijskih pravila ne bi potpuno riješila otvoreno pitanje učenja i poučavanja standardnojezičnoga izgovora zbog prodora udarnoga naglaska u službenu i javnu komunikaciju te miješanja značajka visinskoga i udarnoga sustava. Govornici iz udarnoga sustava pokušavaju aproksimirati standardno mjesto naglaska, a govornici iz visinskoga sustava katkad reduciraju trajanje i neutraliziraju mjesta naglaska (primjerice u proklizi). Revizija distribucijskih pravila u smjeru raslojenosti i varijetetnosti standarda, kakva se već nazire u gramatičkim priručnicima, dobar je put za stabilizaciju sustava koji je već propisan. S druge strane, pojava da se govornici iz udarnoga sustava prilagođavaju standardu samo mjestom naglaska i procjene takva izgovora poželjnim i prihvatljivim otvaraju niz novih dvojba i pitanja, koja se kroz varijetetnost standarda mogu razriješiti.

Jezičnim planiranjem kojim bi se uzeli u obzir stavovi govornika, varijantnost unutar visinskoga sustava te supostojanje više naglasnih sustava kojim govore obrazovani, kompetentni govornici hrvatskoga jezika postigao bi se konvergentan odnos uporabe i kodeksa. Govornici hrvatskoga jezika zaslužuju da se opiše govor kojim školovani, kompetentni govornici govore kada javno nastupaju. Sadašnji propis nije taj idiom, uzmu li se u obzir sve prozodijske značajke: mjesto naglaska, trajanje, ton naglaska, zanaglasne dužine, (ne)pomicanje u proklizi. Teorija o standardnojezičnim varijetetima u hrvatskome jeziku predstavlja mogućí izlaz. Varijetetnost standardnoga jezika i uporaba u jezičnoj zajednici nova su moguća polazišta za promatranje javnoga i službenoga jezika i za odabir smjerova kodifikacije i stabilizacije norme. Očekuje se da jezični normirci (sukreatori jezične politike) uzimaju u obzir stavove o različitim naglasnim sustavima te da imaju povjerenja u jezičnu zajednicu koja se tim varijetetom/varijetetima služi.

Literatura

- Babić, Stjepan. 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan; Dalibor Brozović; Milan Moguš; Slavko Pavešić; Ivo Škarić; Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Nakladni zavod Globus.
- Babić, Stjepan; Dalibor Brozović; Ivo Škarić; Stjepko Težak. 2007. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Barić, Eugenija; Mijo Lončarić; Dragica Malić; Slavko Pavešić; Mirko Peti; Vesna Zečević; Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Berruto, Gaetano. 1987. Varietät. *Sociolinguistics/Soziolinguistik*. Ur. Ammon, Ulrich; Norbert Dittmar; Klaus J. Mattheier. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 263–267.
- Birtić, Matea; Goranka Blagus Bartolec; Lana Hudeček; Ljiljana Jojić; Barbara Kovačević; Kristian Lewis; Ivana Matas Ivanković; Milica Mihaljević; Irena Miloš; Ermina Ramadanović; Domagoj Vidović. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor. 1964. O jezičnoj porodici i o standardnim oblicima njezinih članova. *Radovi. Razdio lingvističko-filološki* 3, 5, 21–34.
- Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik: Teorija, usporedbe, geneza, povijest, suvremena zbilja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor. 1971. Uz jedno vrijedno, ali i kontroverzno akcentološko djelo – razmišljanja o genezi, sustavu i normi. *Jezik* 19:4–5, 123–140.
- Brozović, Dalibor. 1972–1973. O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata. *Jezik* 20:3, 4, 5, 65–74, 106–118, 142–149.
- Colnago, Maja; Elenmari Pletikos Olof. 2022. Uspješnost učenja mjesta naglaska u hrvatskome standardnome jeziku učenika osmih razreda osnovne škole u Zagrebu. *Govor* 39:1, 39–72.
- Colnago, Maja; Veno Volenec. 2022. Utjecaj osnovnoškolskih didaktičkih metoda na učenje standardnoga hrvatskog tona. *Jezik* 69:5, 161–200.
- Coulmas, Florian. 2005. *Sociolinguistics: The Study of Speakers' Choices*. New York: Cambridge University Press.
- Czerwiński, Maciej. 2005. *Język, ideologia, naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*. Kraków: Scriptum.
- Esih, Ivan. [1931–1932] 1999. Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*. Ur. Samardžija, Marko. Zagreb: Matica hrvatska, 42–48.

- Ferguson, Charles Albert. 1959. Diglossia. *Word* 15, 325–340.
- Ferguson, Charles Albert. 1972. Diglossia. *Language and social context*. Ur. Giglioli, P. P. Harmondsworth: Penguin, 232–251.
- Guberina, Petar. 1967a. Audiovizuelna-globalnostrukturalna metoda. *Govor* 1:2, 5–29.
- Guberina, Petar. 1967b. Metodologija verbotonalnog sistema. *Govor* 1:1, 5–19.
- Guberina, Petar; Paul Rivenc. 1982. Predgovor. *Hrvatskosrpski: audiovizuelna metoda. Dio 1*. Ur. Jonke, Ljudevit; Emil Leskovar; Krunoslav Pranjić. Zagreb – Pariz.
- Haarmann, Harald. 1989. Funcional Aspects of Language Varieties – A Theoretical-Methodological Approach. *Status and Function of Language and Language Varieties*. Ur. Ammon, Ulrich. Berlin – New York, 153–193.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. Jojić, Ljiljana; Ranko Matasović. Zagreb: Novi Liber.
- Hrvatski jezični portal*. s. a. <http://hjp.znanje.hr/>
- Hudson, R. A. 1990. *Sociolinguistics*. Cambridge – New York – Port Chester – Melbourne – Sydney: Cambridge University Press.
- Ivšić, Stjepan; Miroslav Kravar. 1955. *Srpsko-hrvatski jezik: izgovor i intonacija s recitacijama na pločama*. (čita P. Cindrić). Zagreb: Institut za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta i Zagrebu – Epoha – Produkcija ploča Jugoton.
- Jonke, Ljudevit. 1952. O slobodi i postojanosti književnog jezika. *Jezik* 1:3, 65–69.
- Kalogjera, Damir. 2003. Prihvaćeni govor vs. received pronunciation. *Govor* 20:1–2, 181–190.
- Kalogjera, Damir. 2009. Iz diglosijske perspektive. *Jezična politika i jezična stvarnost*. Ur. Granić, Jagoda. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 551–558.
- Kapović, Mate. 2010. O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina* 6, 47–54.
- Kapović, Mate. 2018a. The unattainable standard – Zagreb dialect meets Standard Croatian accentuation. *Slověne* 7:1, 337–362.
- Kapović, Mate. 2018b. Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44:1, 159–285.
- Kapović, Mate. 2024. *Jezični savjetnik za 21. stoljeće*. Zagreb: Sandorf.
- Kapović, Mate. 2025. Osvrt na knjigu: Martinović, B.; Pletikos Olof, E.; Vlašić Duić, J. 2024. *Kiša, sūnce, tráva, ròsa*. *Jezikoslovlje* 26:1, 115–144.

- Katičić, Radoslav. 1995. Načela standardnosti hrvatskoga jezika. *Jezik* 43:5, 175–182.
- Katičić, Radoslav. 2007. Zapisnik s 19. sjednice Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. e-izvor: https://hr.wikisource.org/wiki/Zapisnik_s_19._sjednice_Vijeća_za_normu_hrvatskoga_standardnog_jezika
- Lozić Knezović, Katarina; Gordana Galić Kakkonen. 2010. Odnos crkvenoslavenskoga jezika i govornoga jezika u hrvatskome srednjovjekovlju. *Croatian Studies Review* 6, 211–226.
- Martinović, Blaženka. 2021a. Od gramatike do komunikacije i natrag – primjer zanaglasnih dužina. *Jezikoslovlje* 1, 27–51.
- Martinović, Blaženka. 2021b. Croatian accentual norm at the beginning of the 21st century. *Književni jezik* 31, 115–149.
- Martinović, Blaženka; Mihaela Matešić. 2021. Suvremeni akademski diskurs – odnos prema normama standardnoga jezika. *Odjeci SCIMETH-a*. Ur. Nigoević, Magdalena; Anastazija Vlastelić. Split: Filozofski fakultet, 217–247.
- Martinović, Blaženka; Mihaela Matešić. 2022. Istraživanje uredničkih jezičnih politika u hrvatskim filološkim časopisima. *Širinom filološke misli*. Ur. Morić-Mohorovičić, Borana; Anastazija Vlastelić. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet Rijeka, 425–438.
- Martinović, Blaženka; Elenmari Pletikos Olof; Jelena Vlašić Duić. 2019. Kiša, sunce, trava, rosa. *Ususret dijalogu*. Ur. Požgaj Hadži, Vesna; Marko Ljubešić; Jerica Zihlerl. Novigrad – Cittanova – Pula – Ljubljana: Muzej-Museo Lapidarium – Filozofski fakultet Pula – Znanstvena založba FF Ljubljana, 146–165.
- Martinović, Blaženka; Elenmari Pletikos Olof; Jelena Vlašić Duić. 2021. *Naglasak na naglasku*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Martinović, Blaženka; Elenmari Pletikos Olof; Jelena Vlašić Duić. 2024. *Kiša, sunce, trava, rosa*. Zagreb: Ibis grafika.
- Matasović, Ranko. 2020. Branič jezika standardnoga. *Jezik* 67:2–3, 41–59.
- Matešić, Mihaela. 2009. Hrvatska ortoepija između norme i uzusa. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Zagreb: Disput, 291–305.
- Matešić, Mihaela. 2013. Odras jezične uporabe u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika. *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*. Ur. Kryzan-Stanojević, Barbara. Zagreb: Srednja Europa, 39–51.
- Matešić, Mihaela. 2018. *Pravogovor i pravopis: Izazovi suvremene hrvatske standardologije*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

- Matešić, Mihaela; Elenmari Pletikos Olof; Blaženka Martinović; Jelena Vlašić Duić. 2025. *Naglasci i jezični varijeteti. Sociofonetska istraživanja hrvatskoga jezika*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- Mildner, Vesna. 1994. Perceptual acquisition of the long – short distinction in the falling accents of standard Croatian. *Language and Speech* 37:2, 163–170.
- Peti-Stantić, Anita. 2009. Restandardizacija (hrvatskoga) standardnoga jezika. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Zagreb: Disput, 71–83.
- Pletikos, Elenmari. 2003. Akustički opis hrvatskih standardnih naglasaka. *Govor* 1–2, 321–338.
- Pletikos, Elenmari. 2008a. Akustičke i perceptivne osobine naglasaka riječi u hrvatskim naddijalektalnim govorima. *Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen. Slavische Sprachkorrelationen* 1. Ur. Tošović, Branko. Beč – Berlin: Lit Verlag, 404–429.
- Pletikos, Elenmari. 2008b. *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Pranjeković, Ivo. 2009. Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme. *Anagram. Zagrebačka slavistička škola*. e-izvor: <https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizaciju->
- Pranjeković, Ivo. 2010. *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Zagreb: Disput.
- Rajle, Lorna. 2021a. Naglasak posuđenica u osječkom govoru. *Govor* 38:2, 147–180.
- Rajle, Lorna. 2021b. *Naglasni sustav osječkom govora*. Doktorski rad. Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. urn:nbn:hr:142:918214.
- Rajle, Lorna; Elenmari Pletikos Olof; Blaženka Martinović. 2020. Zanaslasne dužine u osječkom govoru. *Jezikoslovlje* 21:1, 53–80.
- Samardžija, Marko. 1999. Predgovor. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*. Ur. Samardžija, Marko. Zagreb: Matica hrvatska, 5–12.
- Samardžija, Marko; Ante Selak. 2001. *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Pergamena.
- Silić, Josip. 1983. Nekoliko misli o normi. *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*. Ur. Samardžija, Marko. Zagreb: Matica hrvatska, 203–211. (pretisak iz: *Jezik u savremenoj komunikaciji*, Beograd)
- Silić, Josip. 1996. Hrvatski jezik kao sustav i kao standard. *Riječki filološki dani* 1. Rijeka: Filozofski fakultet, 187–193. (pretisak u: *Norme i normiranje hrvatskoga standardnog jezika*, Ur. Samardžija, Marko. Zagreb: Matica hrvatska, 235–245)

- Silić, Josip. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.
- Silić, Josip; Ivo Pranjković. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika – za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovenski pravopis*. 2001. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Škarić, Ivo. 2007a. Fonetika hrvatskoga književnog jezika. Babić i sur. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 17–151.
- Škarić, Ivo. 2007b. Hrvatski izgovorni identitet. *Govor* 14:2, 79–90.
- Škarić, Ivo. 2009. *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škarić, Ivo; Zrinka Babić; Đurđa Škavić; Gordana Varošanec. Silazni naglasci na nepočetnim slogovima. *Govor* 4:2, 139–151.
- Škarić, Ivo; Nikolaj Lazić. 2002. Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor* 19:1, 5–34.
- Škarić, Ivo; Đurđa Škavić; Gordana Varošanec-Škarić. 1996. Kako se naglašavaju posuđenice. *Jezik* 43:4, 129–138.
- Škarić, Ivo; Gordana Varošanec-Škarić. 1994a. Ocjene televizijskih govornika. *Govor* 11:1, 1–7.
- Škarić, Ivo; Gordana Varošanec-Škarić. 1994b. Skupna slika govora hrvatske televizije. *Govor* 11:2, 1–13.
- Škarić, Ivo; Gordana Varošanec-Škarić. 2003. Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na “pogrešne” naglaske. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Botica, Stipe. Zagreb: FF press, 291–304.
- Škavić, Đurđa. 1994. Odnos hrvatskoga jezikoslovlja prema naglascima u javnim glasilima. *Govor* 11:1, 69–73.
- Škavić, Đurđa; Gordana Varošanec-Škarić. 1999. Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava. *Govor* 16:1, 25–31.
- Udier, Sanda Lucija; Milvia Gulešić Machata. 2011. Kakvom jeziku poučavati neizvorne govornike? Viši ili niži varijetet u poučavanju hrvatskoga kao inog jezika. *Nova Croatica: časopis za hrvatsku književnost i kulturu*, 5:5, 329–349.
- Varošanec-Škarić, Gordana. 2001. Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterefona. *Govor* 18:1, 33–44.
- Varošanec-Škarić, Gordana. 2003. Prenosnje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor* 20:1–2, 469–489.
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Ur. Jojić, Ljiljana. Zagreb: Školska knjiga.

- Vuković, Petar. 2016. Autonomija standardnoga jezika. *Riječki filološki dani* 10. Ur. Badurina, Lada. Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 361–370.
- Vukušić, Stjepan. 1984. *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula: Istarska naklada.
- Vukušić, Stjepan; Ivan Zoričić; Marija Grasselli-Vukušić. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Zoričić, Ivan. 1990. *Naglasni odnosi i norme*. Zagreb: Školska knjiga.

Contemporary Accentual Norm of the Croatian Language

Abstract

The standardization process of the Croatian language is grounded in the Neo-Štokavian dialectal base, resulting in the establishment of Croatian as a pitch-accent language, characterized by four distinct accents and post-tonic length. However, alongside the pitch-accent system, both public and formal discourse also accommodate the use of an alternative stress-accent system. This stress-accent variant of Croatian is primarily associated with the dialects spoken in the Čakavian and Kajkavian regions, and is particularly prevalent in urban settings. Both accentual systems exhibit variations in the realization of accents, and the interplay between domestic migration, dialectal contact, and accentual interference has led to the emergence of a third, so-called *mixed* or *transitional* system. These diverse accentual forms are actively employed in public discourse and among educated speakers, who are generally expected to adhere to the standardized accentual variant. Since the final decades of the 20th century, linguists have presented various perspectives on the stabilization of the accentual norm, reflecting inconsistencies arising from the discrepancy between linguistic usage and codification. This paper aims to delineate the predominant theoretical framework that emerged from this debate, offering a comprehensive review of the contemporary accentual norms as outlined in language manuals. Additionally, it will examine the findings of recent sociophonetic research, which reveals speakers' attitudes towards codified accents and different accentual systems. Furthermore, given the relative neglect of accentual norms in educational curricula – largely due to the complexity of the prescribed norms, which are challenging to acquire for speakers from regions characterized by a stress-based accent system – this paper proposes methodologies for more systematic acquisition and instruction of Croatian accents, taking into account the diverse varieties within the Croatian standard.

Ključne riječi: naglasna norma, visinski naglasni sustav, udarni naglasni sustav, varijetetnost standarda, poučavanje naglasaka

Keywords: accentual norm, pitch-accent system, stress-accent system, variety of standard language, teaching accents